

aikaisemmista Edistyksen käännöskirjoista Keizerovin Valta ja auktoriteetti (1975) on edustanut käsitteen 'ahtaassa merkityksessä' samanlaista suuntautumista.

Kirjan 'politologinen' painottuneisuus näkyy paitsi terminologiassa (miltä osin käännös on huonoa ja eräiden keskeisten käsitteiden suomennoton osalta jopa harhaanjohtavaa) varsinkin tietynlaisessa painottamisessa: painotetaan politiikan sosiologista analyysia — sekä käsitteen laajemmassa historiallisessa materialismin merkityksessä, että suppeammassa konkreettisemmän sosiologisen tutkimusmetodiikan merkityksessä — millä halutaan (?) tehdä eroa sekä politiikan juridiseen että muodolliseen selittämiseen. Burlatski toteaa kirjansa tarkoituksesta: ... »kirja lienee askel eteenpäin poliittisten rakennelmien sosiologisen tutkimisen alalla». Samalla arvelisin kirjan olevan askel eteenpäin poliittisia suhteita tutkivan materialistisen teorian kaikinpuolisessa kehittämisessä. (s. 3)

Kirja sisältää useita teemoja, joiden luulisi herättävän laajempaa mielenkiintoa myös suomalaisten politiikan tutkijoiden keskuudessa. Seuraavassa keskityn vain joihinkin 'suomalaisen keskustelun' kannalta oletettavasti ajankohtaisiin ja mielenkiintoisiin aiheisiin (kansainvälistä politiikkaa koskeviin kysymyksiin ei tässä kuitenkaan puututa).

1. Poliitiikan materialistinen teoria: politiikkaa tutkivan tieteen 'suhteellisesta itsenäisyydestä'

Tältä osin teos ei sisällä varsinaisesti mitään uutta, vaan lähinnä marxismin klassikoihin pitäytyen pyritään osoittamaan »vakuuttavasti perättömiksi yritykset kuvata asiaa siten, että marxilaisuus muka alistaa koko poliittisen kehitysprosessin suoraan ja välittömästi riippuvuuteen tuotantosuhteista» (s. 11., kursivointi KP). »Talouselämän määräävän (vain viime kädessä) vaikutuksen ohella yhteiskuntaelämän kaikki alat, etenkin sellainen muuttuva puoli kuin poliittinen prosessi, kokevat moninaisten tekijöiden voimakkaan vaikutuksen. Näitä tekijöitä ovat mm. yhteiskunnan luokkarakenne, kansallinen koostumus, moraalit, oikeustajunta, ideologia, kulttuuri, poliittiset perinteet ja kansainvälinen tilanne.» (sama). Kun päällysrakenteen erilaiset tekijät ja politiikka sen erää-

FJODOR BURLATSKI, *Nykyajan valtio ja politiikka*. Kustannusliike Edistys, Moskova 1978.

Politiikan tutkijan kannalta ko. teoksen tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että kyseessä on neuvostoliittolaista 'politologiaa' käsittelevä (synnyttävä) käännösteos. Oikeastaan vain

nä keskeisenä momenttina näin vaikuttavat ja usein jopa määräävät historiallisen kulun *muodonkin*, niin myös politiikkaa tutkivalle tietelle asetuu 'omia lisämääreitä'. Ts. politiikan tutkimus on 'erotettavissa' muista tieteenaloista sekä tutkimuskohteen (valta, valtio, poliittinen järjestelmä jne.) että tutkimusmenetelmien osalta. Tutkimusmenetelmistä Burlatski toteaa, että poliittisten ilmiöiden konkreettinen tutkimus perustuu: 1) historiallisen materialismin *metodologiaan*, 2) poliittisen teorian *metodeihin* ja 3) konkreettiseen sosiologiseen *metodiikkaan*. (s. 30). Metodologian, metodien ja metodiikan keskinäisyyksien ongelmallisuus ja problematisointi — joista Suomessakin on viime vuosina käyty keskustelua — jää kirjassa varsin pinnalliseksi. Ongelman ratkaisemiseksi kaikessa johdonmukaisuudessaan ei ilmeisesti riitä, varsinkin jos kysymys on sosiologian empiirisen tutkimusmetodiikan ja marxilaisen tiedekäsityksen ja metodologian välisestä suhteesta toteamus:

»Tutkimusmetodologian, -menetelmien ja -metodiikan välinen ero heijastaa niiden keinojen objektiivisesti muotoutunutta järjestelmää, joita käytetään poliittisten muutosten analyysissa. Huomautettakoon ennen kaikkea, ettei tämä jako ole luonteeltaan periaatteellista, sillä riippumatta käytettävistä menetelmistä ja menettelytavoista poliittisten prosessien tutkimus on tieteellistä, mikäli se perustuu marxilais-leniniläiseen maailmankatsomukseen sekä dialektiseen ja historialliseen materialismiin. Kysymys on näin ollen analyysimenetelmien erottamisesta todellisuuden tutkimisen ja tutkimuskohteen lähentymisen eri tasoilla.» (s. 32)

2. Poliitiikan sosiologinen analyysi

Burlatskin tarkoitus kehittää edelleen poliittisia suhteita tutkivaa materialistista teoriaa poliittisten rakennelmien sosiologisen analyysin avulla tuo väistämättä esiin ongelman marxilaisen tutkimuksen suhteesta — erot ja mahdolliset yhtäläisyydet — ns. politiikan sosiologian klassikoihin (esim. Max Weber). Se, että tämä suhde otetaan esille ja tunnustetaan uudella tavalla problemaattiseksi, on ilman muuta positiivista ja välttämätöntä. Burlatskin tapaan käsitellä tätä ongelmaa suhtautuisin kuitenkin eräiltä osin kritisoiden. Ensinnäkin em. suhteen tarkastelua vaivaa tietynlainen argumentoinnin sekavuus: eroa ja yhteisyyttä

ei ole kehitelty loogisesti esittelemällä esim. taustalla vaikuttavia taloudellisia, yhteiskunnallisia, poliittisia ja tieteenhistoriallisia tekijöitä eikä sitä myöskään tuoda esille johdonmukaisesti. Tämä johtunee tosin suurelta osin siitä, ettei ko. tematiikka ole ollut kirjoittajan varsinaisena ongelmana ja keskeisenä tarkasteluksena, mutta väittäisin kuitenkin, että juuri tämän tulisi olla se varsinaisen ongelma, juuri tällaista analyysia nyt tarvittaisiin jos kerran otetaan käsiteltäväksi poliitiikan sosiologian klassikoita. Esityksen 'puolinaisuus' tulee ilmi esim. Max Weberin käsittelyn yhteydessä. Käsitteitä vaivaa eräänlainen eklektismi. Weberhän voidaan tietysti kieltää kokonaan 'luokiteltaessa' hänet pelkästään 'porvarilliseksi tutkijaksi' (mikä olisi luonnollisesti täysin hedelmätön lähtökohta), tai sitten häntä voidaan ottaa joitakin sitaatteja hyväksyvässä merkityksessä kuten Burlatski tekee. Viime mainittuakin tapaa on pidettävä 'puolinaisena' niinkin 'kokonaisvaltaisen' teorian rakentajan kuin Max Weberin kohdalla: erilaiset sitaatit ovat irrallaan kokonaisuudesta, jolloin 'kokonaiskuva' Weberistä jää puuttumaan teorian taustasta nyt puhumattakaan. Kokonaisvaltaisempaan arvioon pohjautuva esittely, minimivaatimuksena nyt ainakin joitakin keskeisiä viittauksia tähän suuntaan, vasta voisi olla pohjana arvioitaessa esim. Weberin todellista merkitystä — tässä tapauksessa esim. eroja ja yhteyksiä materialistiseen politiikan sosiologiseen analyysiin. Burlatskin käsittelyn 'puolinaisuus' tulee ilmi mm. seuraavassa toteamuksessa koskien Weberin vallan määrittelmää: »On todettava, että Max Weberin määritelmä on nykyajan monien länsimaisten sosiologien kannalta 'liian luokkakantainen'.» (s. 19). Vaikka tämä varmasti tietysti mielessä pitää paikkansa, tällainen näkökanta ei — varsinkaan jos se jää ainoaksi erottelevaksi 'kriteeriksi' vaikka lainausmerkkejä käyttäen — voi riittää marxilaiselle kritiikille. Weberin 'luokkakantaisuus' jää tässä tapauksessa 'roikkumaan ilmaan'. Vai mitä olisi sanottava seuraavasta hyvin Eastonimaisesta (häntä kuitenkin mainitsematta) vallan piirteen määrittelmästä: ... »oikeus ja kyky tehdä koko yhteiskunnan ehdotonta noudattamista edellyttäviä päätöksiä arvojen jaosta eri yhteisöjen ja yksilöiden kesken.» (s. 20, kursivointi KP). Alkuosa 'vähän luokkakantaisempaa' Weberiä ja loppuosa 'vähemmän luokkakantaista' Eastonia?

Burlatskin politiikan sosiologisesta painottamisesta johtuu ilmeisesti väite, että ns. poliittinen tiede (tarkoittaa politiikan tutkimusta 'nykyaikaisessa merkityksessä,') syntyi USA:ssa ja Euroopassa 1870—1900 -luvulla (s. 21). Tämä väite, tullakseen hyväksytyksi koko merkityksessään, tarvitsisi tuekseen syvällisempää perustelua. Onhan tunnettua, että valtio-opin akateemisiakin oppituleja (oikeustieteestä poikkeavia) on ollut jo huomattavasti aikaisemmin esim. USA:ssa ja jopa Ruotsi-Suomessa — ei-marxilaisesta tutkimuksesta, jolla on politiikan sosiologian analyysin kannalta keskeistä merkitystä (esim. klassinen englantilainen poliittinen taloustiede, Hegel) nyt puhumattakaan. Tosin 1800-luvun loppupuolella syntyy, kiteytyy — taloudellista, yhteiskunnallista ja poliittista muutosta seuraten — yhteiskuntaa eri 'sektoreilta' tutkivien tieteiden välillä uusi työnjako: syntyvät 'arvovapaat' taloustiede, sosiologia ja politiikan tutkimus. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että kaikki mitä tuolloin tapahtui merkitsi automaattisesti edistystä ko. tieteenalojen silloisessa ja myöhemmässä 'sisäisessä' sisällöllisessä kehityksessä. Ts. on hyvin problemaattista 'situa' materialistista poliittisten rakennelmien sosiologista tutkimista 'arvovapaan' sosiologian ja politiikan tutkimuksen syntyyn.

Politiikan sosiologiseen lähestymistapaan kuuluu Burlatskilla myös konkreettisen sosiologisen tutkimusmetodiikan (matemaattiset- ja tilastolliset mallit, haastattelututkimukset jne.) painottaminen ja yleinen hyvin optimistinen suhtautuminen niiden käyttötarkoitukseen ja -mahdollisuuksiin. Tämä optimismin perusta on löydettävissä lähinnä kahdesta seikasta: ensinnäkin kirjan tekijä ei näe juuri 'ristiriitoja' tai vaikeasti ylitettäviä välityksiä metodologian, metodien ja metodiikan välillä — kysymys on enemmänkin tutkimuskohteeseen lähentymisen eri tasoista. Toisekseen perustaa on löydettävissä niistä mahdollisuuksista ja tarpeista, joita koko kansan valtio tarjoaa politiikan- ja hallinnontutkimuksen käytäntöönsoveltamiselle.

3. Sivistyksen merkityksestä

a) Poliittisen sivistyksen merkityksestä

Kehittyneen sosialismin vaiheessa tapahtuvat yhteiskunnalliset muutokset synnyttävät Bur-

latskin mielestä valtion ja hallintotehtävien alalla erityisesti kaksi varteenotettavaa ja mutkallista ongelmaa: nimittäin sosialistisen demokration kehittäminen ja laajojen väestökerrosten ja -joukkojen hallinnollisen ammattitason kohottaminen. »Nykyinen hallintotapa vaatii, että kaikki väestökerrokset ja -ryhmät osallistuisivat entistä aktiivisemmin tuotannolliseen ja valvontatyöhön.» (s. 111). »Tätä ongelmaa ratkaistaan kohottamalla kaikkien väestökerrosten ja -ryhmien poliittista sivistystasoa.» (sama, kursivointi KP). Saman asian jo Lenin totesi yleisemmässä muodossa seuraavasti: »Epäkohtien juuret ovat syvällä entisyydessä, jota, vaikka sen onkin kumottu; ei silti ole rai-vattu pois, se ei ole vielä kauaksi menneisyyteen jäänyt kulttuurivaihe. Näissä asioissa voidaan pitää saavutettuna vain sitä, mikä on juurtunut kulttuuriin, elintapoihin, tullut tottumukseksi.»

Poliittisen sivistyksen merkitys korostuu Burlatskin mielestä lähinnä kahdesta 'syystä'. Ensinnäkin siksi, että ihmisyyhteiskunnan historiaa ei voida pitää luonnon kehityksen kaltaisena alkuvoimaisena prosessina. (ks. s. 88).

»Paradoksi on siinä, että eräät kybernettiikan rajattomiin mahdollisuuksiin liian herkäsi uskovat ja jopa yhteiskuntaelämässä tapahtuvien prosessien automaatiomahdollisuuden luottavat teoreetikot ovat modernisoineet nuo ajatukset (yhteiskunnallisten lakien ja luonnonlakien samaistaminen)...

Seurauksena on, että kiistetään ihmisyyhteiskunnassa tapahtuvan hallintotoiminnan erikoisuudet. »Teknologinen determinismi», käsitteen missään merkityksessä, ei yksin riitä, koska »se ei ota huomioon yhteiskunnallisia, sosiaali-psykologisia ja kulttuurisaavutuksia, näitä yhteiskuntaprosessin tärkeitä puolia». (ks. s. 105). Toisekseen poliittisen sivistyksen merkitystä korostaa subjektiivisen tekijän merkityksen kasvaminen sosialismissa: uudentyyppisen, tietoisuuden käytännön mahdollisuus toisaalta luo ja toisaalta edellyttää tietoisia, sivistyneitä subjekteja.

b) Minkälaista sivistystä?

Seuraavista suorista lainauksista selvinnee Burlatskin kanta tähän »vuosisatamme johtavaan eettiseen ongelmaan»:

»On olemassa kaksi käsitettä, jotka ilmaisevat eri tavalla kulttuurin nykyisen kehityssuunnan. Niitä ovat intellektualismi ja intelligenssi (käsitteet tuntuvat huonosti valituilta, näiden ero ei tule itse termeissä riittävän hyvin esiin. Esim. Max Weber käyttää samantapaisessa yhteydessä käsitteitä »spesialisti» ja »kulttuuri-ihminen» — KP). Edellinen on syntynyt tieteellis-tekninen elitarismi -käsitteen myötä. Jälkimmäisellä ovat sen sijaan syvät juuret edistysmielisessä demokraattisessa ja sosialistisessa kulttuurissa.

Intellektualismilla tarkoitetaan mahdollisimman korkeaa tietotasoa ja ammattipätevyyttä. Sen yhteiskunnallinen lataus saattaa kuitenkin olla yhtä hyvin negatiivinen kuin positiivinenkin. Intelligenssi taas merkitsee korkean ammattipätevyyden ohella henkevyttä sekä pitäytymistä siveellisiin ihanteisiin ja nimenomaan jälkimmäinen piirre on sille tärkeä. ---

Tieteen ja tekniikan edistyminen laajentaa sinänsä intellektualismin pohjaa, kun taas intelligenssi ei ole ainoastaan tieteellisteknisen, vaan myös yhteiskunnallisen edistuksen seuraus. ---

Tältä kannalta katsottuna hallinnon järjestyttäminen ja optimaalistaminen (kehittäminen parhaaksi mahdolliseksi) ei ole itse tarkoitus, vaan taloudellisten, sosiaalisten ja kasvatustehtävien tehokas ratkaisemiskeino.

Sosialismin tavoitteena ovat taloudellisen tehokkuuden ohella yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja yhteiskuntasuhteiden inhimillistyminen.» (s. 144—5)

c) Korkeakoulutus ja sivistys

Eo. tematiikkaa edelleen kehitellen Burlatski jatkaa:

Viimeksi kuluneina vuosikymmeninä korkeakouluopetuksessa on ollut meneillään yhä syvemmälle menevä differentioitumisprosessi. Tiettyä ajankohtana tällä prosessilla oli todella myönteinen merkitys, koska se edisti varsinkin teknisten alojen asiantuntijain parempaa ammatillista valmennusta ja syvällisten tietojen hankintaa. Tällä haavaa tieteellis-tekninen kumous velvoittaa kuitenkin uudenlaiseen asennoitumiseen ja sen voisi määritellä suunnilleen näin: syvenevä erikoistuminen yleisen sivistystason kasvun ohella. ---

Tulevaisuudessa on pantava entistä enemmän painoa siihen, mitä sanomme yleisvalmennukseksi, ts. luovuuden ja aloitekyvyn kehittämiseen sekä siihen, että ihminen pystyisi nopeasti vastaanottamaan uusia tietoja ja joustavasti reagoimaan syntyviin ongelmiin... (s. 153).

Kuten ongelma-avaliokinnista ja ongelmien esittelystä toivottavasti ilmenee, olen halunnut tässä tuoda esiin sen, että Burlatskin teos on mielestäni ajankohtaisuutensa ja nykyaikaisuutensa lisäksi varsin poleeminen.

Kyösti Pekonen